УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

УДК 81’36:81’374.423:81’367.365
DOI https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.2.1

І. Ф. ДЖОЧКА
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна
Електронна пошта: iryna.dzhochka@pnu.edu.ua
http://orcid.org/0000-0002-6524-356X

ПАРТИКУЛИ ЯК КОМПОНЕНТИ ОМОКОМПЛЕКСІВ: СЕМАНТИКО-ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано омонімійні комплекси (пари), до складу яких входять партикули. Саме цей клас слів характеризується найбільшою неоднорідністю, строкатістю щодо походження та функцій. Більшість часток є вторинними, утвореними внаслідок транспозиції з інших частин мови. Описано омопари, коли процес партикуляції повнозначним чи неповнозначним словом на сьогодні є завершеним і зафіксованим у тлумачних словниках. Такі лексеми в лексикографічних працях представлені окремими статтями та виступають міжчастиномовними лексико-граматичними омонімами. До таких належать омопари «прислівник – частка», «займенник – частка», «сполучник – частка», «вигук – частка».

Охарактеризовано лексико-семантичні та граматичні особливості, що розрізняють компоненти названих омопар. Акцентовано на тому, що процес омонімізації часто репрезентований тільки в живому мовленні чи художньому тексті, а утворені омокомплекси не завжди зафіксовані у сучасних тлумачних словниках. Відповідно до цього чимало часток, омонімійних із прислівниками, на сьогодні належать до функціональних омонімів, які своєю чергою поділяються на синкретично-диференційовані, синкретично-недиференційовані та синкретично-потенційні. Особливу увагу звернено на синкретично-потенційні омоніми, оскільки такі одиниці засвідчені тільки в усному мовленні чи художньому тексті й процес омонімізації ще не завершений.

Окрім лексем зазначених лексико-граматичних класів слів, здатних утворювати омонімійні пари з партикулами, в омонімійні відношення з частками вступають також іменники, прикметники, дієслова та займенники, формуючи три-, чотири- та п’ятикомпонентні омокомпекси. Розмежування таких одиниць дає змогу правильно й точно визначати їхню семантику, морфологічні та синтаксичні функції, семантико-прагматичні смисли тощо. Розуміння цих характеристик є запорукою досягнення комунікативних цілей як під час рецепції тексту носіями мови, так і під час перекладу висловлень із такими омонімійними одиницями іноземною мовою.

Ключові слова: семантика, омокомплекс, омопара, міжчастиномовна омонімія, партикули, лексико-граматичні омоніми, функціональні омоніми.

Постановка проблеми. Мова як живий організм перебуває у стані постійного руху й змін, у результаті яких відбуваються семантичні зрушення між лексико-граматичними класами слів. Потрапляючи в інший контекст, слова часто «отримують нове життя», виражаючи відмінний спектр семантичних, граматичних, функційно-стилістичних ознак. Результатом такої взаємодії слова й контексту стає поява омонімів. У сучасному мовознавстві існує чимало трактувань сутності, значення та різновидів омонімії: міжмовна та внутрішньомовна, лексична й граматична, які своєю чергою теж зазнають більш детальної класифікації. Незаперечним залишається той факт, що омонімія як явище, характерне для мови як особливої знакової системи, була й залишається об’єктом зацікавлення багатьох сучасних лінгвістів (О. Кушлик [Кушлик], Л. Бондаренко [Бондаренко], С. Соколова [Соколова], С. Шипнівська [Шипнівська] та ін.). На сьогодні кваліфікація та класифікація омонімійних мовних одиниць і надалі залишається остаточно не з’ясованою. Наприкінці XX – початку XXI століття в центр уваги мовознавців все частіше потрапляють граматичні омоніми, зокрема й міжчастиномовні, які теж мають неоднозначне трактування в наукових студіях.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з граматичною (міжчастиномовною) омонімією в українській лінгвістиці, розглянені в наукових розвідках Н. Глібчук та Н. Добосевич [Глібчук, Добосевич], І. Данилюка [Данилюк], О. Кушлик [Кушлик], С. Соколової [Соколова], О. Шипнівської [Шипнівська] та ін. Попри це ґрунтовного аналізу потребують омокомлекси, до складу яких входять партикули як один з найбільш неоднозначних, строкатих, різноманітних за функціями та прагматичним навантаженням класів мовних одиниць. Розмежування часток та їхніх омонімів є складним завданням як для звичайного мовця, так і для філологів, особливо під час перекладу художнього тексту. Неправильне трактування може призвезти до хибного вибору відповідника в іншій мові, що зрештою спричиняє втрату комунікативної цінності. Пропонована розвідка є продовженням низки досліджень, у яких з'ясовано семантичні, граматичні та функційні особливості таких одиниць [Джочка; Джочка, Фуштей].

Мета статті – встановити лексико-граматичну типологію омокомплексів (омопар), компонентами яких вступають партикули. Для досягнення поставленої мети потрібно з'ясувати лексико-семантичну структуру, морфологічні та синтаксичні властивості компонентів зазначених омокомплексів (омопар).

Виклад основного матеріалу. Партикули як «активні складники комунікативних одиниць (висловлень, мовленнєвих актів) і категорій (мовленнєвих жанрів, дискурсів) вербальної інтеракції людини» [Бацевич : 8] у фокусі уваги сучасної лінгвоукраїністики. Окрім з'ясування комунікативних функцій цих одиниць, не менш важливою постає потреба чітких критеріїв розмежування та визначення лексико-семантичних та граматичних характеристик вторинних партикул та їхніх омонімів. Загальновідомо, що партикули як клас слів є етимологічно похідними від інших лексико-граматичних класів слів, що й спричинило той факт, що в сучасній українській мові тільки незначна частина партикул вживані власне тільки у функції частки, наприклад: ***навіть, би, не*** тощо. Проте й ці частки можуть входити до складу аналітичних комплексних одиниць, зумовлюючи в такий спосіб появу нових омонімійних відношень. Джерелами для визначення морфологічного статусу компонентів того чи того омокомплексу послужили «Словник міжчастиномовних омонімів» [Глібчук, Добосевич], у якому зафіксовано 142 оморяди (омопари, омокомплекси), компонентами яких виступають частки, «Словник української мови» в 11-ти томах [Словник української мови 1970–1980], «Словник української мови» в 20-ти томах [Словник української мови – 20], «Словник часток» [Загнітко, Каратаєва], «Граматичний словник української мови: сполучники» [Городенська].

За спостереженнями українських граматистів, група відприслівникових часток є найчисленнішою серед інших похідних партикул [Бондаренко; Бутко, Джочка, Кушлик, Соколова]. Проте в межах зафіксованих часток, базою творення для яких став прислівник, спостерігаємо незначну кількість омопар, оскільки більшість партикул, омонімійних з прислівником, є компонентами омокомплексів, компонентами яких, окрім прислівників та часток, є інші частини мови. Омопари «прислівник – частка» утворюють лексеми *вже (уже), виключно, винятково, властиво, дедалі, єдино, завгодно, куди, онде, ондечки, осьде, осьдечки, отут, пак, попросту, справді, так-то, там, теж, тут, уже, щоразу, щораз, якраз.* Зауважмо, що основу транспозиційної бази в зазначеному випадку становлять саме займенникові прислівники (*куди, онде, осьде* тощо).

Усі ці пари в сучасній лінгвістиці визначають як міжчастиномовні функціональні омоніми, які є етимологічно спорідненими словами чи окремими формами слів та збігаються за звучанням та написанням. Дослідниці Н. Глібчук та У. Добосевич, враховуючи різноманітність транспозиційних виявів, функціональні омоніми поділяють на такі види: синкретично-диференційовані, синкретично-недиференційовані та синкретично-потенційні [Глібчук, Добосевич : 10]. Усі перелічені омопари належать до синкретично-диференційованих функціональних омонімів. Відмінність синкретично-диференційованих омонімів від синкретично-недиференційованих полягає в тому, що різний морфологічний статус компонентів першого типу омопар на сьогодні зафіксований хоча б в одному з тлумачних чи граматичних словників, тоді як значення транспонованих одиниць

другого типу в сучасних глосаріях подається з позначкою «у значенні частки». Зауважимо, що статус омонімів у сучасних словниках може зазнавати доповнення та корекції з урахуванням змін, які відбуваються внаслідок зрушень та зміщення синтаксичного оточення, а також набуттям нових семантико-граматичних ознак окремих лексем у висловленні.

Перелічені омопари варто доповнити, на нашу думку, лексемами ***ось*** і ***он***, які на сьогодні ще, на жаль, не зафіксовані як прислівники у більшості словників. Тому ці слова потрактовуємо як синкретично-потенційні омоніми, які, на відміну від попередніх двох груп, у сучасних тлумачних та граматичних словниках не визначені як омонімійні. Цікавим є той факт, що обидва слова закріплені в глосаріях як партикули. «Синкретично-потенційні омоніми репрезентують початковий ступінь транспозиції. Кожен випадок виникнення синкретично-потенційної омопари чи омокомплексу – це індивідуальний "життєвий шлях" конкретного слова, дуже довгий, бо розтягнений на століття і загадковий, бо часто "приховує етапи перевтілення" однієї частини мови в іншу» [Глібчук, Добосевич : 11]. Переконана, що, окрім зазначених двох слів ***он*** і ***ось***, до синкретично-потенційних омонімів можна зарахувати й чималу кількість означальних прислівників, які в певному контексті, поєднуючись не з предикатними лексемами (найчастіше дієсловами), переходять у розряд кількісно-означальних часток, наприклад: *абсолютно, безперечно, безмежно, безкрайньо, безмірно, безпощадно, безсумнівно, безумовно, вдосталь, винятково, відчайдушно, вкрай, вперто, геніально, геть, добре, доволі, досить, достатньо, досхочу, дуже, жагуче, жорстоко, заледве, занадто, запекло, злегка, злісно, затято, здорово, зовсім, ледве, ледь, ледь-ледь, люто, майже, мало, набагато, навдивовижу, надзвичайно, надмірно, надто, невимовно, невтишимо, невтолимо, невтомно, недостатньо, незаперечно, незборимо, незносно, незрівнянно, немилосердно, ненаситно, непереборно, непереверщено, непогамовно, неподоланно, непомірно, несамовито, неспростовно, нестерпно, нестримно, нестямно, нещадно, остаточно, палко, панічно, пекельно, пекуче, перебільшено, повністю, понадміру, сильно, скажено, скрипуче, страшно, страшенно, тріскуче, трішки, трохи, убивчо, фантастично, цілком, шалено, явно.* Указана група слів потребує окремого дослідження з урахуванням не лише синтаксичних ознак транспозита, а й семантико-прагматичного навантаження похідної одиниці. Омонімічні пари також формують номени ***ачей*** (частка, модальний прислівник), ***далебі*** (модальний прислівник, частка). Зафіксовано тільки одну омопару ***де*** (прислівник, частка), компоненти якої зараховують до лексико-граматичних омонімів (різних частин мови) – слів етимологічно віддалених або неспоріднених, але однакових за звучанням, які, маючи різні лексичні значення, виражають відмінні семантико-синтаксичні відношення або відтінки суб'єктивної модальності [Глібчук, Добосевич : 11]. Омокомплекси, у складі яких виступають інші частини мови, окрім прислівників та часток, стануть об'єктом окремої наукової розвідки.

Зафіксовано шість омопар, компонентами яких, окрім часток, виступають іменникові та прикметникові займенники, а саме: ***воно, його, тобі, собі, ти, теє.*** Усі транспозити належать до функціональних омонімів. Основними передумовами партикуляції займенників є втрата займенником свого категорійного значення; втрата здатності виражати анафоричну, катафоричну чи дейктичну функції; відсутність морфологічної парадигми; нездатність вступати в синтаксичні зв'язки в межах словосполучення; набуття узагальненої функції партикул – підсилювальної.

В омонімійні відношення в межах бінарних опозицій частки вступають також із сполучниками та вигуками. Причому в таких омопарах частки можуть виступати в ролі як транспонованої лексеми, так і базової одиниці для кон'юнкціоналізації чи інтер'єктивації. До функціональних омонімів (синкретично-недиференційованих) донедавна належали компоненти омопар ***буцім, буцімто, все-таки (усетаки), наче, начеб, начебто, немов, немовби, немовбито, неначе, неначеб, неначебто, ніби, нібито, тобто, тож, якби*** [Глібчук, Добосевич]. Більшість вихідних одиниць становлять підрядні порівняльні сполучники. Як лексико-граматичні омоніми в лексикографічних працях були зафіксовані компоненти омопар ***або, ані,***

бо, мовби, мовбито, й, хоча, чи, щоб, щоби. Відрадно, що в сучасному «Словнику української мови» в 20-ти томах функціонування в мовленні лексем, які в інших глосаріях подані з позначкою «у функції частки», описано як партикули. Усі названі порівняльні лексеми (*буцім, буцімто, наче, начеб, начебто, немов, немовби, немовбито, неначе, неначеб, неначебто, ніби, нібито*), включно з *мовби* й *мовбито*, потрактовані в окремих словникових статтях з індексами, що позначають омоніми: як сполучники, що в контексті можуть виражати порівняльні чи з'ясувальні семантико-синтаксичні відношення, та як частки. Погоджуємося, що всі перелічені лексеми на сучасному етапі розвитку граматичної системи мови належать до лексико-граматичних міжчастиномовних омонімів і повинні мати відповідний опис та тлумачення у всіх сучасних тлумачних і граматичних словниках, порівняймо: 1. «Очі вбиралися в глянець, *наче* спілі сливи, вигріті на сонці, хоча щоразу зиркали на підлогу». 2. «Здавалося, *наче* пух хмар опустився на землю, щоб жити тут вічно». 3. «– Дитина не вижила, – почула, мов крізь сон, холодні Беатині слова, які *наче* обпалили морозом». У наведених реченнях, використаних у тексті роману М. Ткачівської «Княгиня Острозька» [Ткачівська], репрезентовані два сполучники (відповідно порівняльний у першому реченні, з'ясувальний – у другому) та гіпотетична (вірогідна, порівняльна, власне модальна – за різними класифікаціями) частка (у третьому реченні), яка вносить у висловлення комунікативний смисл «мовець усвідомлює приблизність і умовність порівняння з кимось або чимось того, про що йдеться в пропозиції висловлення» [Бацевич : 138].

Натомість саме функція частки є первинною для компонентів омопар, другим складником яких виступає сполучник. Втрачаючи здатність виконувати підсилювальну, видільну чи іншу модальну функцію, натомість стаючи засобом поєднання однорідних членів речення чи частин складного речення, частка переходить до класу сполучників. Порівняймо: «*Аж* тепер збагнула, що міста відкриваються тільки тому, хто вміє їх слухати й бачити» (аж – частка); « – У мене достатньо грошей, княгине, – жбурнув на стіл файку, *аж* попіл висипався» (аж – сполучник) [Ткачівська]. До таких одиниць належать лексико-граматичні омоніми ***адже, аж, нехай, ні, отож, хай***.

Зафіксовано порівняно небагато омопар, компонентами яких виступають вигуки та партикули. Більшість із них виникла внаслідок партикуляції та зафіксована в словниках з індексами, що позначають лексико-граматичні омоніми: ***ага, ай, ану, ач, га, ге, еге, ич, ну***. І тільки дві омопари постали як результат інтер'єктивації часток, зокрема ***нумо*** та ***ой***. Якщо для часток типовими є надання словам чи реченням певних емоційних відтінків, підсилення чи виділення певного компонента у висловленні, реалізація при цьому певного семантико-прагматичного смислу, то вигуки виконують зовсім інші функції. Вигуки належать до мовних знаків, що усвідомлюються усіма мовцями як реченнєві одиниці, що передають численний спектр емоцій і почуттів. Обов'язковим для правильного тлумачення реакцій мовця на певну комунікативну ситуацію за допомогою вигуків є контекстуальне оточення та інтонація. Тому найбільшою мірою вигуки репрезентовані в живому мовленні, слугуючи одним із засобів відображення певних емоцій, оцінок та настроїв мовця, супроводжуючись при цьому відповідними інтонацією, мімікою та жестами. І частки, і вигуки можуть виступати еквівалентами речень або ж входити до складу семантико-синтаксичної структури речення, що в багатьох випадках ще більше ускладнює їхнє розмежування. На пунктуаційному рівні типовим є відокремлення вигуків, на відміну від часток, що пов'язані з певним словом чи стосуються змісту усього висловлення. Однак і цей критерій не є універсальним. Порівняймо, для прикладу, компоненти омопари «ну». Як вигук указану лексему вживають при висловленні заохочення чи спонукання до дії, поєднуючи переважно з дієсловами наказового способу; уживають на початку речення, за потреби висловити подяку, побажання чи, навпаки, докір, закликати до стриманості в діях, учинках; виразити захоплення, обурення, здивування, незадоволення, іронії і т. ін. [Словник української мови – 20], наприклад: « – *Ну* ж бо, швидше, – наказувала Алоїза помічницям Павлині та Аделії, беручись до найважливішого етапу прибирання нареченої» [Ткачівська : 14]. Натомість частка здебільшого

експлікує питальну модальність, вживаючись у питальних конструкціях як спонукання до відповіді, що зазвичай супроводжуване інтонацією зацікавлення чим-небудь, очікування, нетерпіння тощо, наприклад: « – *Ну* де ви тут горобця знайшли, – кепкував Бенедикт. – Ті давно під стріхи поховалися» [Ткачівська : 92].

Безперечно, більшість часток вступають в омонімійні відношення в межах трикомпонентних (***так*** – прислівник, частка, сполучник), чотирикомпонентних (***за*** – прийменник, прислівник, іменник, частка) та п'ятикомпонентних (***максимум*** – іменник, прислівник, числівник, прийменник, частка) омокомплексів, які стануть об'єктом аналізу в наших подальших наукових розвідках.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, частки як строкатий і неоднорідний клас здебільшого вторинних за походженням одиниць вступають в омонімійні відношення з частинами мови, що стали базою для їхнього творення. Партикули виражають омонімійні відношення практично з усіма частинами мови, проте найбільше омокомплексів (омопар) утворюють у поєднанні з прислівниками. Компонентами омонімійних пар, до складу яких входять партикули, є також займенники, сполучники та вигуки. Іменники, прикметники, числівники, дієслова та прийменники також виступають міжчастиномовними омонімами з частками, але тільки у складі омокомплексів. Три-, чотири- та п'ятикомпонентні ряди омонімійних одиниць, до складу яких входять частки, стануть об'єктом наших подальших досліджень. Розмежування частиномовної належності відповідних складників омокомплексів є необхідним для правильного сприйняття комунікативного змісту висловлення, а також для найбільш вдалого перекладу та точного відтворення відповідних лексико-семантичних, граматичних та стилістичних ознак таких одиниць іншою мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. Частки української мови як дискурсивні слова. Львів : ПАІС, 2014. 228 с.
2. Бондаренко Л. В. Склад та комунікативні функції вторинних часток : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2005. 193 с.
3. Бутко Л. В. Неповнозначні лексичні комплекси української мови (структурно-семантичний і функціонально-стилістичний аспекти) : дис. ... канд. наук: 10.02.01 / Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Винниченка.10.02.01 2008. 199 с.
4. Данилюк І. Г. Синкретизм у системі частин мови : автореф. дис. ... на здобуття канд. філол. наук : 10.02.01. Донецьк, 2006. 20 с.
5. Джочка І. Ф. Семантико-граматичні особливості компонентів омокомплексу «ще (іще)» в українській мові. *Академічні студії. Серія : «Гуманітарні науки».* 2022. № 1. С. 24–31.
6. Джочка І., Фуштей А. Семантико-граматична характеристика омокомплексу так у сучасній українській мові. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика.* Том 32 (71). 2021. № 1. Ч. 1. С. 22–29.
7. Кушлик О. П. Омонімія незмінних класів слів : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2000. 20 с.
8. Соколова С. В. Транспозиційні передумови розвитку функціональної омонімії в українській мові (на матеріалі лексико-граматичного класу прислівників). Київ : «Альфа-М», 2010. 207 с.
9. Шипнівська О. О. Міжчастиномовна морфологічна омонімія сучасної української мови. Київ : «Центр учбової літератури», 2020. 192 с.

ДЖЕРЕЛА

1. Глібчук Н. М., Добосевич У. Б. Словник міжчастиномовних омонімів сучасної української мови. Львів : Апріорі, 2016. 638 с.
2. Городенська К. Г. Граматичний словник української мови : Сполучники. Київ – Херсон, 2007. 340 с.
3. Загнітко А., Каратаєва А. Словник часток : матеріали і статті. Донецьк : ДонНУ, 2012. 381 с.
4. Словник української мови: в 11 т. Київ : Наукова думка 1970–1980. URL : https://sum.in.ua/
5. Словник української мови: у 20 т. ТОМИ 1-14 (А-ПРЕФЕРЕ́НЦІЯ). Київ : Наукова думка, 2010–2024. URL : https://sum20ua.com/
6. Ткачівська М. Р. Княгиня Острозька. Київ : КСД, 2021. 481 с.

REFERENCES

1. Batsevych F. (2014) Chastky ukrainskoi movy yak dyskursyvni slova [Particles of the Ukrainian language as discursive words]. Lviv : PAIS, 288 p. [in Ukrainian].
2. Bondarenko L. V. (2005) Sklad ta komunikatyvni funktsii vtorynnykh chastok [Composition and communicative functions of secondary particles] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Kirovohrad, 20 p. [in Ukrainian].
3. Butko L. V. (2008) Nepovnoznachni leksychni kompleksy ukrainskoi movy (strukturno-semantychnyi i funktsionalno-stylistychnyi aspekty) : dys. ... kand. nauk: 10.02.01 / Kirovohradskyi derzh. pedahohichnyi un-t im. Volodymyra Vynnychenka.10.02.01. 199 p. [in Ukrainian].
4. Danyliuk I. H. (2006) Synkretyzm u systemi chastyn movy [Syncretism in the system of parts of speech] : avtoref. dys. ... na zdobuttia kand. filol. nauk : 10.02.01. Donetsk, 20 p. [in Ukrainian].
5. Dzhochka I. F. (2022) Semantyko-hramatychni osoblyvosti komponentiv omokompleksu «shche (ishche)» v ukrainskii movi. *Akademichni studii. Seriia : «Humanitarni nauky».* № 1. Pp. 24–31. [in Ukrainian].
6. Dzhochka I., Fushtei A. (2021) Semantyko-hramatychna kharakterystyka omokompleksu tak u suchasnii ukrainskii movi. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia : Filolohiia. Zhurnalistyka*. Tom 32(71). № 1. Ch. 1. Pp. 22–29. [in Ukrainian].
7. Kushlyk O. P. (2000) Omonimiia nezminnykh klasiv sliv : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Lviv. nats. un-t im. I.Franka. Lviv. 20 p. [in Ukrainian].
8. Sokolova S. V. (2010) Transpozytsiini peredumovy rozvytku funktsionalnoi omonimii v ukrainskii movi (na materiali leksyko-hramatychnoho klasu pryslivnykiv) [Transpositional preconditions for the development of functional homonymy in the Ukrainian language (based on the lexical and grammatical class of adverbs)]. Kyiv : «Alfa-M», 207 p. [in Ukrainian].
9. Shypnivska O. O. (2020) Mizhchastynomovna morfolohichna omonimiia suchasnoi ukrainskoi movy [Interlingual morphological homonymy of the modern Ukrainian language]. Kyiv : "Tsentr uchbovoi literatury", 192 p. [in Ukrainian].

SOURCES

1. Hlibchuk N. M., Dobosevych U. B. (2016) Slovnyk mizhchastynomovnykh omonimiv suchasnoi ukrainskoi movy [Dictionary of interlanguage homonyms of the modern Ukrainian language]. Lviv : Apriori, 638 p. [in Ukrainian].
2. Horodenska K. H. (2007) Hramatychnyi slovnyk ukrainskoi movy : Spoluchnyky [Grammar dictionary of the Ukrainian language: Conjunctions]. Kyiv – Kherson, 340 p. [in Ukrainian].
3. Zahnitko A., Karataieva A. (2012) Slovnyk chastok : materialy i statti [Dictionary of particles: materials and articles]. Donetsk : DonNU, 381 p. [in Ukrainian].
4. Slovnyk ukrainskoi movy : v 11 t. (1970–1980) Kyiv : Naukova dumka URL : https://sum.in.ua/ [in Ukrainian].
5. Slovnyk ukrainskoi movy : u 20 t. (2010–2024) TOMY 1-14 (A-PREFERÉNTSIJA). Kyiv : Naukova dumka,. URL : https://sum20ua.com/ [in Ukrainian].
6. Tkachivska M. R. (2021) Kniahynia Ostrozka. Kyiv : KSD. 481 p. [in Ukrainian].

I. F. DZHOCHKA
Ph.D, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine
E-mail: iryna.dzhochka@pnu.edu.ua
http://orcid.org/0000-0002-6524-356X

PARTICULARS AS COMPONENTS OF HOMOCOMPLEXES: SEMANTIC AND GRAMMATICAL ASPECT

The article analyzes homonymic complexes (pairs) that include particulars. It is this class of words that is characterized by the greatest heterogeneity and diversity in terms of origin and function. Most particles are secondary, formed as a result of transposition from other parts of speech. The article describes homopairs, when the process of particularization by a full or partial word is now complete and recorded in explanatory dictionaries. Such lexemes are represented in lexicographical works by separate articles and serve as interlingual lexical and grammatical homonyms. These include the homopairs «adverb – particle», «pronoun – particle», «conjunction – particle», «interjection – particle».

The lexical-semantic and grammatical features that distinguish the components of these homopairs are characterized. It is emphasized that the process of homonymization is often represented only in live speech or a literary text, and the resulting

homocomplexes are not always recorded in modern explanatory dictionaries. Accordingly, many particles homonymized with adverbs are currently classified as functional homonyms, which in turn are divided into syncretically differentiated, syncretically undifferentiated and syncretically potential. Particular attention is paid to syncretically-potential homonyms, since such units are attested only in oral speech or literary texts and the process of homonymization is not yet complete.

In addition to the lexemes of these lexical and grammatical word classes capable of forming homonymous pairs with particles, nouns, adjectives, verbs and pronouns also enter into homonymous relations with particles, forming three-, four- and five-component homocomplexes. The distinction between such units makes it possible to correctly and accurately determine their semantics, morphological and syntactic functions, semantic and pragmatic meanings, etc. Understanding these characteristics is the key to achieving communicative goals both when a text is read by native speakers and when expressions with such homonymous units are translated into a foreign language.

Key words: semantics, homocomplex, homonymy between parts of speech, particles, lexico-grammatical homonyms, functional homonyms.